

УДК 338.512

С.І. Тарасенко, Н.А. Караван

Дніпродзержинський державний технічний університет

ВИКОРИСТАННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

© Тарасенко С.І., Караван Н.А., 2003

Розглядається проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції за рахунок зниження рівня витрат на її виробництво і реалізацію. Для цього пропонується застосування логістичного підходу в процесах дослідження та організації управління витратами.

Is devoted to a problem of competitiveness increasing of domestic production at the expense of decrease the costs on its manufacture and realization. For this purpose the application of logistical approach during research and organization of expenses is offered.

Проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, як відомо, має декілька аспектів: технічний, організаційний, економічний, соціальний та ін. Першочерговим з них більшість економістів вважають вирішення питань економічного аспекту, де визначальним чинником конкурентоспроможності є рівень витрат підприємства. Питання зниження рівня витрат для українських підприємств особливо актуальне, що пояснюється їх високим рівнем та низькою віддачею витрат порівняно з аналогічними західними підприємствами.

Базою для формування витрат є ресурсний склад виробничої системи, а витрати всіх видів ресурсів, які здійснюються під час операційної (основної) діяльності підприємства, в свою чергу, є категорією, яка об'єднує формування та використання ресурсів виробничої системи. Враховуючи характер ресурсного складу, який є необхідним для виробничого процесу, та пов'язаних з його створенням витрат, слід з'ясувати ступінь його однорідності, умови використання та перетворення в готовий продукт чи послуги.

Враховуючи логіку виробництва, можна зробити висновок, що витрати ресурсу у загальному їх розумінні складаються з двох частин: по-перше, витрат на придбання окремого виду ресурсу, його всебічну підготовку до використання у виробничому процесі, і, по-друге, витрат самого ресурсу під час підготовки виробництва, власне виробництва та реалізації готової продукції. Перша частина є капітальними витратами (у більшості випадків) або витратами, які пов'язані з вирішенням стратегічних завдань підприємства. До них належать: витрати на придбання основних засобів та нематеріальних активів, науково-дослідні роботи тощо. Друга частина є поточними витратами підприємства, які пов'язані із вирішенням його тактичних завдань. Втягнуті у виробничий процес, капітальні витрати перетворюються у поточні поступово, із використанням об'єкта, у який вони були вкладені.

Так, наприклад, для капітальних вкладень в основні фонди перетворення можна спрощено зобразити такою схемою (рис.1). Головна відмінність капітальних та поточних витрат полягає саме у тривалості періоду їх відшкодування.

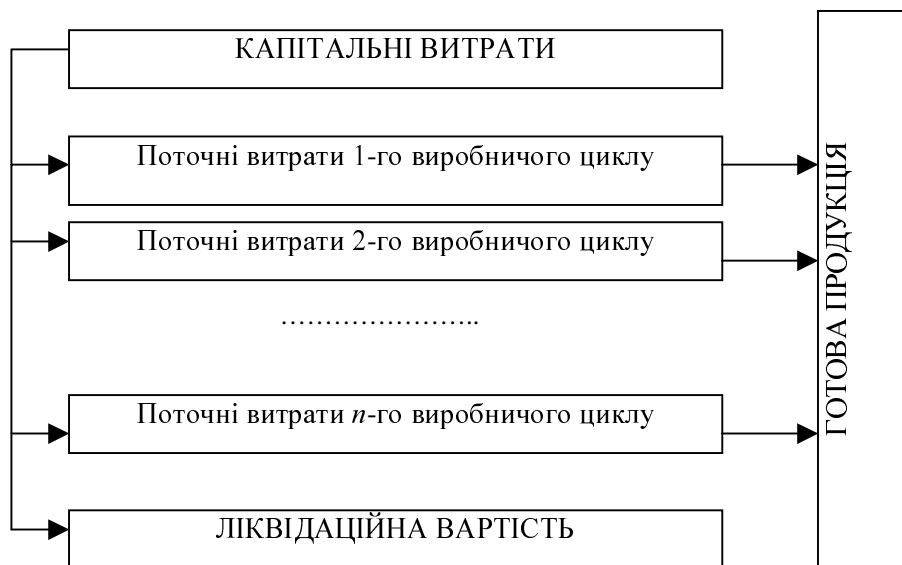

Рис. 1. Схема взаємозв'язків поточних і капітальних витрат підприємства

Якщо поточні витрати відшкодовуються після закінчення кожного виробничого циклу повністю, то капітальні — лише частково. У витрати виробництва включаються сума нарахованих амортизаційних відрахувань та вартість ремонтів основних фондів. Швидкість відшкодування капітальних витрат залежить від застосовуваного методу амортизації. Сьогодні нормативні документи (П(С)БУ 7 “Основні засоби”) пропонують підприємствам широкий їх спектр: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий та передбачені податковим законодавством (на підставі норм амортизації за трьома групами основних фондів та прискорена амортизація) (П(С)БУ 7 “Основні засоби”).

Такий принцип зв'язку характерний і для нематеріальних ресурсів. Що стосується інших видів ресурсів підприємства (матеріальних та трудових), то з їх використанням у виробничому процесі пов'язані переважно поточні витрати, які відшкодовуються після реалізації готової продукції.

Можна сказати, що поточні та капітальні витрати відрізняються тривалістю інтервалу: поточні витрати розглядаються на коротких інтервалах часу, а витрати капітальні є довгостроковими. І ефективність використання капітальних витрат визначається ефективністю використання поточних витрат, прямо чи непрямо пов'язаних із виробництвом та реалізацією продукції.

Категорія витрат характеризує всі сторони та етапи діяльності підприємства, ефективність використання його ресурсів. Враховуючи її складність та багатоаспектність, різноманіття чинників, що впливають на витрати, необхідно використання специфічного підходу в їх дослідженні як об'єкта управління. В основу його можуть бути покладені принципи логістики як науки про управління потоками.

Логістичний підхід в управлінні витратами передбачає урахування всіх видів витрат, які прямо або непрямо пов'язані з підготовкою, виробництвом та реалізацією продукції, дослідження процесу і організацію управління рухом потоку витрат: від початку втягнення ресурсів у виробничий цикл до трансформації витрат у готову продукцію, що передається споживачам.

Особливість використання ресурсів виробничої системи полягає у тому, що вони становлять її ціле, “неділиме”, сукупність. У зв'язку з цим на практиці важко розділити процес формування поточних витрат на чітко відособлені за видом ресурсів, що витрачаються, етапи. Дослідження, які проводяться після використання окремих видів ресурсів, є дещо умовними, оскільки ні один з ресурсів підприємства не може функціонувати без взаємодії з іншими ресурсами.

Розглядаючи процес нагромадження (формування) витрат відповідно зі споживанням ресурсів можна виділити такі етапи (рис.2):

1. Етап здійснення витрат, пов'язаних із постачальниками ресурсів, або так званих передвиробничих витрат.
2. Етап формування внутрішньовиробничих витрат (виробництво продукції та пов'язані з ним операції). Це найбільша група витрат за їх кількістю та різноманітністю.
3. Етап просування готової продукції (товару) до споживача.

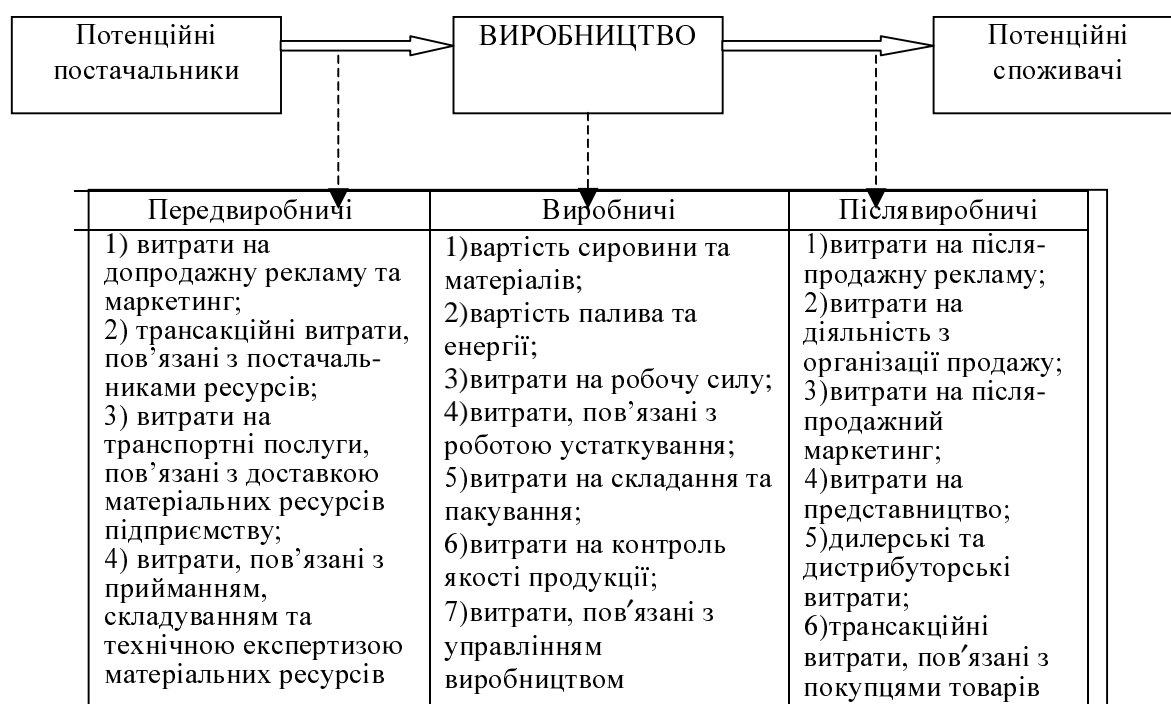

Рис.2. Формування поточних витрат відповідно до послідовності їх нагромадження

Врахування передвиробничого та післявиробничого етапів формування витрат важливо, оскільки дає змогу акцентувати увагу не тільки на внутрішніх витратах, а можливості підприємства зацікавити своїм товаром та його конкурентоспроможною ціною кінцевого споживача залежать не тільки від чинника вартості при виробництві продукції, але і при контакті із постачальниками та від факту витрат, що виникають у каналах розподілу.

Згідно з виділеними етапами повинна бути побудована так звана повна логістична структура витрат, яка містить всі поточні витрати, незалежно від джерела їх відшкодування. Завдання побудови повної логістичної структури витрат потребує:

- 1) розбиття минулих витрат підприємства на підставі бухгалтерських даних на декілька категорій;
- 2) оцінки нарощування витрат за рахунок передвиробничого та післявиробничого етапів;
- 3) формування системи обліку витрат у повному обсязі, в тому числі і для цілей управлінського аналізу.

Сьогодні час виділити частки витрат, які пов'язані із здійсненням кожного з названих етапів, складно, тому що вони містять велику кількість витрат різного роду, плануються і враховуються у складі різних елементів і статей витрат. Так, частина витрат, пов'язаних з передвиробничим та післявиробничим етапами, включені в елемент «інші витрати». Це витрати на службові відрядження, витрати на оплату послуг зв'язку, витрати на оплату вантажного транспорту, витрати, пов'язані із загальною комерційною діяльністю по забезпеченню функціонування ринку. Очевидно, до витрат цих етапів повинні бути віднесені витрати на утримання відділів, що забезпечують постачання матеріальних ресурсів і збут продукції підприємства (відділ сировини і палива, відділ устаткування, відділ МТС, відділ ЗЕЗ, відділ замовлень і договірної роботи, відділ цін ПЕВ, юридичний відділ). Витрати на утримання цих відділів належать до адміністративних витрат. Найкраще сьогодні налагоджений облік саме другого етапу логістичної схеми.

В табл. 1 наведений приклад визначення перед- та післявиробничих витрат одного з металургійних підприємств, складений на підставі фактичних даних за один з останніх років.

При визначенні суми до- та післявиробничих витрат був виконаний ряд попередніх розрахунків та досліджень, які довели таке:

а) відсотки витрат, пов'язаних з визначенням якості матеріальних ресурсів, що надходять, і готового прокату, становлять приблизно 10% і 15% відповідно від вартості утримання заводських лабораторій;

б) сума витрат, пов'язаних із проведенням сертифікації продукції, може бути визначена на основі заявок начальника ВТК;

в) основні форми розрахунку з постачальниками передбачають включення тарифу за доставку у вартість продукції, тобто оплачуються споживачем у складі ціни. У зв'язку з цим необхідно виділити частку витрат, пов'язаних з доставкою, з вартості матеріальних ресурсів. На підставі даних відділу цін може бути визначений середній відсоток витрат, пов'язаних з доставкою окремих видів матеріально-сировинних ресурсів. Так, для аглоруди він становив –25 % від ціни, по концентраті –17,4 %, руді –25 %, вапняку –30 %, по металодобавках і алюмофлюсу –0,6 — 0,65 % (у зв'язку з високою їхньою вартістю). З огляду на обсяги ресурсів, що поставляються, і вартість доставки залізничним транспортом 1 тонни ресурсу, можна отримати суму витрат, пов'язаних із зовнішнім транспортуванням.

Розрахунок передвиробничих та післявиробничих витрат підприємства

у тис. грн.

Стаття витрат	Сума витрат	Передвиробничі витрати	Післявиробничі витрати
Заробітна плата працівників, що беруть участь в укладанні угод	202,2	101,1	101,1
Витрати на відрядження	246	123	123
Оплата послуг зв'язку	193	86,5	86,5
Оплата вантажного транспорту	7124	3562	3562
Витрати, пов'язані із загальною комерційною діяльністю щодо забезпечення функціонування ринку	388	194	194
Утримання зовнішніх складів	1100,8	1100,8	-
Витрати на доставку сировинних матеріалів, оплачувані підприємством у складі ціни	40000	40000	-
Утримання лабораторій підприємства	3858,3	385,83	578,75
Витрати, пов'язані із сертифікацією продукції	108405	-	108405
Представницькі витрати	83,52	-	83,52
Разом	161600,82	45553,23	113133,87

За результатами розрахунків, які наведені у таблиці, частки невиробничих витрат розподіляються між передвиробничими та післявиробничими таким чином: 28,7 % припадає на передвиробничі, а 71,3 % — на післявиробничі витрати. Загальна сума витрат підприємства за період, який аналізується, розрахована відповідно до повної логістичної структури, становила 1009431 тис.грн. З урахуванням виробничих витрат підприємства за аналізований період витрати по етапах їхнього формування розподіляються в такий спосіб:

- Передвиробничі витрати — 45553,23 тис.грн. чи 4,5%;
- Виробничі витрати — 850743,93 тис.грн. чи 84,3%;
- Післявиробничі витрати — 113133,87 тис.грн. чи 11,2%.

Виділення цих груп витрат і розрахунок їхньої структури дозволяє цілеспрямовано вести пошук резервів для їхнього зниження. Враховуючи визначення управління поточними витратами як процесу цілеспрямованого впливу на чинники та умови формування витрат, у завдання підприємства входить визначення частки кожного виду витрат у загальних витратах з метою встановлення пріоритетів у послідовності впливу на ту чи іншу групу витрат.

Процес управління рівнем витрат повинен мати структуру і зміст, адекватні структурі і змісту етапів формування витрат, з урахуванням їхніх особливостей на кожному етапі, в логічній послідовності та логічним зв'язку з процесами їх створення і нагромадження.

На кожен групу витрат впливає "своя" система чинників. Дослідження характеру, напрямків та ступеня їх впливу на витрати — визначний момент процесу управління витратами відповідно логістичній схемі. Проблема полягає в тому, що чинники, які впливають на передвиробничі та післявиробничі витрати переважно належать до групи зовнішніх і не залежать від підприємства. Навпаки, чинники, які впливають на групу виробничих витрат, — виключно внутрішні, і, отже, легше піддаються корегуванню зусиллями підприємства.

Ця система управління витратами базується на визначенні економічно доцільного рівня витрат на кожному з етапів на підставі дії внутрішніх та зовнішніх чинників, та його використанні при виконанні окремих функцій управління витратами (при плануванні, контролі, аналізі, стимулюванні) і корегуванні при зміні зовнішнього та внутрішнього середовища.

Для визначення характеру та ступеня залежності величини кожної з груп витрат від системи обраних факторів може бути застосований один з відомих методів факторного аналізу. На нашу думку доцільним є застосування кореляційно-регресивного аналізу.

Розрахована для умов одного з металургійних підприємств модель залежності виробничих витрат на 1 грн. товарної продукції (Y) від обсягів товарної продукції (X_1), витрат металу на одиницю продукції (X_2), питомих витрат електроенергії та палива (X_3, X_4), витрат на утримання устаткування (X_5), середньодобової продуктивності (X_6) та витрат на персонал (X_7), та її аналіз дозволили зробити висновки відносно напрямків та ступеня впливу зміни чинників на рівень витрат. Так, зростання обсягу виробництва на 2 % при інших незмінних умовах приведе до зменшення рівня витрат на 0,15 коп. Зменшення питомих витрат металу, електроенергії та палива впливає на зменшення питомих витрат відповідно на 0,23, 0,02 і 0,13 коп. Зростання витрат на персонал на 1 % веде до зниження витрат на 1 грн. товарної продукції на 0,9 коп. і т. ін.

Для визначення економічно доцільного рівня витрат на етапі обґрунтовується можлива зміна середніх значень факторів в позитивну сторону і величина зміни середнього показника витрат під їх впливом. Отримане значення є критерієм оцінки всіх процесів в системі управління витратами, заснованій на логістичному підході.

Проведене дослідження дозволило сформулювати основні вимоги до складу, структури, змісту, принципів функціонування системи управління витратами, що побудована на логістичному принципі, розробити її методичне забезпечення, спрогнозувати результати роботи.

Отже, можна зробити висновок, що застосування логістики в дослідженнях та при організації управлінських процесів різної спрямованості дозволяє виявити резерви підвищення ефективності, які при використанні традиційних підходів залишаються прихованими.

1. Гаджинский А.М. *Логистика*. — М.: ИТЦ "Маркетинг", 2002. — 408 с. 2. Кальченко А.Г. *Логистика*. — К.: Знання, 2000. — 157 с. 3. Сергеев В.И. *Логистика в бизнесе*. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 608 с.